

Filozofická fakulta PU, Ulica 17. novembra č. 1, 080 78 Prešov

**VÝCHODOSLOVENSKÉ ROĽNÍCKE POVSTANIE NA SPIŠI V R.
1831**

(ročníková práca)

**Zuzana FEDOROVÁ
III. roč. : D- SjL
šk. r. : 2001/2002**

OBSAH

I. ÚVOD	1
II. SITUÁCIA NA SPIŠI PRED VYPUKNUTÍM POVSTANIA	2
A.VYKORISŤOVANIE A FEUDÁLNY ÚTLAK PODDANÝCH NA SPIŠI NA KONCI 18. A 19. STOROČIA	2
B.VYPUKNUTIE CHOLERY A ZDRAVOTNÍCKE OPATRENIA PROTI NEJ	3
III. SOCIÁLNA ŠTRUKTÚRA POVSTALCOV	4
IV. PRIEBEH POVSTANIA NA SPIŠI	5
C.UDALOSTI V RICHNAVE, KLUKNAVE, KROMPACHOCH A SLOVINKÁCH	5
D.UDALOSTI V BIJACOVCIACH A SPIŠSKOM PODHRADÍ	6
E.UDALOSTI V SMIŽANOCH	7
F.UDALOSTI V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI	7
V. POTLAČENIE POVSTANIA, ŠTATARIÁLNE SÚDY	8
VI. ZÁVER	10
VII. POZNÁMKOVÝ APARÁT	11
VIII. BIBLIOGRAFIA	13
IX. PRÍLOHY	15

I. ÚVOD

Východoslovenské roľnícke povstanie sa v dňoch 8. - 16. augusta 1831 na Spiši prehnalo celým údolím Hornádu, od Kluknavy až po Poprad. Celkovo zachvátilo 31 obcí. Najväčšie vzbury vzplanuli v obciach grófa Csákyho. Celú túto prácu som rozdelila na päť kapitol. Najprv som sa pokúsila o načrtnutie situácie na Spiši pred vypuknutím povstania. Zamerala som sa na formy útlaku poddaných a tiež na situáciu pred vypuknutím cholery ako dve z hlavných príčin povstania. Priebeh udalostí na Spiši podávam chronologicky v jeho štyroch veľkých ohniskách: Richnava a okolie, Bijacovce a Spišské Podhradie, Smižany a Spišská Nová Ves. Vynechala som udalosti v iných spišských obciach, ktoré nemali až taký veľký revolučný náboj a neskončili tak tragicky. Pridaním ďalších faktov by sa táto práca len zneprehľadnila. Záver tvorí kapitola o potlačení povstania pomocou cisarského vojska a o často pritvrdých rozsudkoch štatariálnych súdov. Mojim cieľom bolo podať podľa možnosti čo najprehľadnejší obraz o východoslovenskom roľníckom povstaní na Spiši. Naozaj skvelým dielom podávajúcim celkový pohľad na povstanie je dielo Daniela Rapanta Sedliacke povstania na východnom Slovensku. Avšak od vydania tohto diela (1953) uplynulo už takmer polstoročie. Vo svojej práci som sa snažila opierať najmä o literatúru po roku 1953, ktorá priniesla nové pohľady a názory na povstanie v roku 1831.

II. SITUÁCIA NA SPIŠI PRED VYPUKNUTÍM POVSTANIA

A. VYKORISŤOVANIE A FEUDÁLNY ÚTLAK NA SPIŠI NA KONCI 18. A 19. STOROČIA

Doterajšie výskumy ukázali, že základnou príčinou povstania boli najrozličnejšie formy a spôsoby vykorisťovania poddaných. Hlavným problémom bol najmä nedostatok pôdy. Často sa stretávame s prípadmi, že zemepáni zabrali časť pôdy roľníkov. Veľkým zaťažením pre poddaných bolo pravidelné odvádzanie deviatku a desiatku, vysoké boli i roboty, rozličné dávky pre farára, rektora a pod. Okrem vojenskej dane ich zaťažovala aj tzv. domáca daň na vydržiavanie župnej správy. Zakazovalo sa zbierať drevo v lesoch. Oproti tomu naopak feudáli mali vysoké výnosy z ťažby dreva. Na majetkoch grófa Csákyho sa roku 1829 v Odoríne vyťažilo dreva za 13 850 florénov, v Slovinkách v roku 1831 až za 18 520 florénov. Hlad a choroby na Spiši sa neustále opakovali. Vrchnosti sa snažili predísť hladomoru nariadením, v ktorom prikazujú jesť len tri dni starý chlieb a odporúčajú sušiť všelijaké repy, ktoré sa majú zmiešať s múkou, z čoho sa má piecť chlieb.¹ O nespokojnosti poddaných svedčia desiatky sťažností z východného Slovenska z konca 18.storočia (príloha č.1). Už pred rokom 1831 sa často vyskytujú prejavy odporu poddaných. Napríklad na jar 1792 sa v okolí Krompách zhromaždilo 200 až 300 poddaných z panstiev Csákyovcov a Máriássyovcov. K vzbure však nedošlo.² Slovenskí roľníci viedli v tomto období množstvo súdnych procesov proti nespravodlivým komasáciám a reguláciám, proti zaberaniu kopaníc, spoločných pasienkov... V tomto období sa vystupňovalo najmä zbavovanie roľníkov pôdy. Hoci počet obyvateľstva na vidieku prudko vzrástol, pôda sa nerozširovala, naopak neustále sa drobila. Na Spiši bolo pred rokom 1831 bez pôdy takmer 46% poddaných.³ Počet všetkých usadlostí v Spišskej stolici je 3512, počet poddanských rodín však okolo 30 000. Hospodárske a sociálne postavenie poddaných sa zhoršovalo ešte aj v dôsledku zlej úrody v roku 1830. Bieda poddaných je teda hlavnou príčinou východoslovenského roľníckeho povstania v roku 1831.⁴

B. VYPUKNUTIE CHOLERY A ZDRAVOTNÍCKE OPATRENIA PROTI NEJ

Cholera - jej názov pochádza z gréckych slov cholé (žlč), rein (tiecť). Vyjadruje sa ním charakter choroby: prudká vodnatá hnačka žltkavej farby.⁵ Pri klasickom priebehu cholera začína bolesťami v bruchu a prudkými hnačkami, ktoré sprevádza vracanie. Nastáva veľká strata vody. Chorý má nepravidelný pulz, pokožka je vyschnutá, nepružná. Percento úmrtnosti na cholera bolo vysoké, takmer štyridsiati zo sto chorých zomierali.⁶ Cholera bola do prvej polovice 19. storočia pre strednú Európu neznámou chorobou. Prastarou oblasťou jej výskytu bola India. Začala sa šíriť najmä počas vojen. Na začiatku 30-tych rokov prenikla na územie Ruska. Ruské cárske vojská preniesli cholera do Poľska, kde prišli potlačiť povstanie poľskej šľachty v novembri 1830. Cholera predchádzali alarmujúce chýry a v Uhorsku sa začali urýchlene robiť opatrenia proti jej rozšíreniu. Už na začiatku novembra sa uzavreli všetky hraničné prechody a na ich stráženie sa vyslali silné vojenské jednotky. Privčas urobené opatrenia a sústreďovanie vojska vyvolávali u obyvateľov východného Slovenska podozrenia. V marci 1831 vláda odvolala strážne kordóny. Avšak začiatkom júla sa cholera skutočne objavila na území Slovenska. Na Spiš prenikla začiatkom augusta (prvý prípad - 25.7.1831). Už z vyše 12 000 chorých sa tu stalo obeťou cholery takmer 5 500 ľudí.⁷ Miestodržiteľská rada Uhorska vyslala na hranice osobitných kráľovských komisárov, ktorí mali za úlohu pripraviť potrebné opatrenia. Zriaďovali sa proticholerové kordóny aj okolo žúp, miesta obcí. Neskôr sa zrušili a izolovali sa už len domy, v ktorých boli chorí na cholera. Izolácia totiž v priebehu žatvy bránila obchodu, ľudia v niektorých oblastiach dokonca hladovali. Na Spiši sa mnohí ľudia živili len korenkami a trávou. V Uhorsku bol nedostatok lekárov, a preto rozdeľovaním liekov poverovali aj laikov, väčšinou richtárov a iných. Ako liek proti cholere sa používal najmä bizmut, taktiež chlorid ortuťnatý (kalomel), ópium a kamilkový olej.⁸ Preventívne sa odporúčalo umývanie rúk, vyplachovanie úst octom a omývanie tváre, najmä okolie nosa, chlórovým vápnom. Odporúčali sa aj teplé kúpele. Vydávali sa rozličné letáky a brožúry o cholere pre úrady aj pre obyvateľstvo, napr. "Poučení, podle kterého se správce kraja a osad v tom prípade chovati majú, kdyby východní úplavice /cholera/...v blízkosti panovala aneb v jejích místě přebývání vznikla." V mestách i väčších obciach sa napochytre zriaďovali "cholerové špitály" - z dosák zbité budy či kôlne. Ošetrovateľmi boli zväčša žobráci.⁹ Búrliivé udalosti počas roľníckeho povstania na východnom Slovensku znemožnili dôsledne uplatňovať proticholerové opatrenia. Šírila sa travičská legenda. Poddaní začali upodozrievať pánov

z trávenia. Toto podozrenie sa znásobilo, keď páni začali sypať prášky do studní. Ľud dokonca upodozrieval farárov, že trávia hostie. Na túto travičskú legendu teda doplatili aj niektorí choleroví komisári, lekári.¹⁰

III. SOCIÁLNA ŠTRUKTÚRA POVSTALCOV¹¹

František Žifčák pri rozboře účastníkov povstania bral do úvahy dve hľadiská : sociálne a zamestnanecké. Viedlo ho k tomu viacero príčin :

1. nejednotnosť v samotnom názve povstania (sedliacke = soc. status, roľnícke = zamestnanie).
2. nejasný pojem robotník a jeho splývavosť pojmom baník.

Zo sociálneho hľadiska rozdelil účastníkov povstania do 8 skupín : zemanovia, mešťania, želiari, podželiari, baníci, mestská alebo dedinská chudoba, zamestnanci (hajdúsi, učiteľia...) a nezaradení (nepodarilo sa zistiť ich soc. status). Zo zamestnaneckého hľadiska vytvoril 7 skupín : baníci (pojem zúžil len na baníka - haviara), robotníci (i poľnohospodárski), roľníci, remeselníci, čel'ad', zamestnanci (strážnik v meste) a nezaradení. Autor chápal ako účastníkov povstania len tých, ktorí boli po ňom súdne stíhaní (len o nich sú záznamy). Baníci a robotníci sa povstania na Spiši zúčastnili buď na spoločných akciách, alebo vystúpili viac-menej samostatne (Spišská Nová Ves). Totižto s inými skupinami obyvateľstva (najmä sedliakmi, resp. roľníkmi) mali veľa spoločného : ťažký feudálny útlak, hlad, cholera či travičská legenda. Účasť jednotlivých skupín v jednotlivých obciach Spiša počas povstania i celkovú účasť týchto skupín podáva tabuľka č. 1. (príloha č.2).

Na povstaní na Spiši v roku 1831 sa aktívne zúčastnilo (resp. bolo súdne stíhaných) minimálne 503 osôb. Podľa tabuľky č. 1 vidieť, že nie vo všetkých spišských obciach zohrávali rozhodujúcu úlohu sedliacke, resp. roľnícke vrstvy obyvateľstva. Zemanovia (dvaja) sa k povstalcovi pridali len v Spišskom Podhradí, mešťania v obmedzenom množstve v mestách. Túto neochotu mešťanov pridať sa na stranu povstalcov možno pripísať tomu, že sa jednalo o mestá agrárneho charakteru. Tieto mestá sa tiež podieľali na vykorisťovaní poddaných - pomocou pozemkového vlastníctva mešťanov, rozvíjajúceho sa obchodu, ktorý sa sústredil práve na trhy miest.¹² Vo vzburách vyvíjali značnú iniciatívu i zamestnanci (hajdúsi a iné vojenské osoby). Táto súdržnosť vojska s

poddanými vyplýva jednak so súdržnosti s ľuďmi svojho pôvodu a jednak z nená visti voči vojenským predstaveným. Záverom možno konštatovať, že povstanie na Spiši v roku 1831 malo pestré zloženie účastníkov, či už zo sociálneho alebo zamestnaneckého hľadiska.

IV. PRIEBEH POVSTANIA NA SPIŠI

C. UDALOSTI V RICHNAVE, KLUKNAVE, KROMPACHOCH A SLOVINKÁCH

Ako sme už spomínali, po katastrofálnej neúrode v roku 1831 na Spiši trpí veľa ľudí podvýživou. Zemepáni v snahe zabrániť rozširovaniu sa cholery rozdávali hladujúcemu ľudu potraviny, soľ i liehoviny. To sa ešte nikdy nestalo, a preto sa chudobní domnievali, že tu nejde o pomoc, ale o trávenie ľudí, a že preto ich toľko zomiera.¹³ Nepokoje na Spiši vybuchujú v súvislosti s prvými výskytmi cholery na začiatku augusta väčšinou na panstve Csákyovov. Na čelo povstania sa dostáva richnavský richtár Juraj Harman. Prvé výbuchy nespokojnosti vypukli 8. augusta 1831 v Richnave. Boli vyvolané nevhodným postupom stoličného vicefiškála Phanschmida. V Kluknave vypukla cholera s neobyčajnou prudkosťou.¹⁴ Do dediny je súčasne vyslaný dôstojník Mihailevic s 25 vojakmi. Ľud ešte viac pobúril hajdúch Cirbusa, ktorý keď sa vrátil zo Žehry s nehaseným vápnom, zlomyseľne vravel: "veziem jed pre vás". Dôstojník Mihailevic odišiel napriek zdravotným opatreniam na obed do kaštieľa do Kluknavy. Phanschmid musel z Richnavy utiecť a až do rána sa ukrýval v hore. Dôstojník Mihailevic sa neskoro v noci vracal do Richnavy. Vzbúrené obyvateľstvo ho ziazalo a nasilu doňho lialo prášky proti cholere. Richtár Harman sa snažil rozšíriť vzburu i na susedné obce (Vyšné a Nižné Slovinky, Kaľava, Hrišovce i Krompachy). Phanschmid totiž pobúril aj Krompašanov svojim výrokom: "ak ste ešte doteraz nezdochýnali, budete zdochýnať teraz". Dôstojníka Mihailevica previezli do Krompách a naďalej ho surovo týrali. Neskôr sa však pozornosť ľudu upiera na udalosti v Kluknave.¹⁵ Tu bol podozrivý z travičstva i tunajší richtár, ten sa však stal jednou z prvých obetí cholery. Ľudia začínajú lieky vylievať. Záporne sa stavajú aj proti pitvaniu mŕtvol, najmä keď istý obyvateľ, ktorý nechcel dovoliť pitvať svoju ženu, dostal za pokutu 40 palíc. Nenávisť všetkých vystupuje najmä proti tamojšiemu

kasnárovi Ďurčákovi, ktorý bol prísny a surový k ľuďom. Do richtára Harmana v Richnave sa schádzajú chlapi z Kaľavy a Hrišoviec, ktorí hneď na druhý deň (9. augusta 1831) odišli do Kluknavy. Kasnára Ďurčáka našli ukrytého na povale i s jeho hosťom študentom Karolom Fallerom z Gelnice, ktorých bili dovedy, kým neprejavovali žiadne známky života. Neskôr prišli posily z Krompách a Sloviniek. Udalosti začali vrcholiť. Na dvore dobili Ďurčáka a vidlami prepichli študenta z Gelnice, ktorý sa chcel zachrániť útekou. Podobne na úteku bol zastrelený i panský hajdúch Martin Richnavský. Potom sa ľud vrhol na kaštieľ. V kaplnke našli správcu Broška, jeho syna Jozefa a šafára Františka Crocha. Všetkých troch na mieste zabili a zohavili ešte aj ich mŕtvolu. Broška rozsekali na dvojce a odrezaním prsta mu zobrali pečatný prsteň.¹⁶ Po návrate vzbúrencov z Kluknavy do Krompách došlo ku krvavému zavŕšeniu tragédie. O život prišiel aj dôstojník Mihailevic. Kluknavské a krompašské udalosti mali odozvu v Helcmanovciach, Poráči i vo Folkmári. Do vzbúrených obcí prichádza major Doller, ktorý na upokojenie situácie vydáva ohlas, ktorý je čítaný v obciach 12. augusta 1831. K úplnému upokojeniu však nedošlo.

UDALOSTI V BIJACOVCIACH A SPIŠSKOM PODHRADÍ

V bijacovskom kaštieli sídlil hlavný župan stolice a zemský pán gróf Karol Csáky. Keď spozoroval nepokoj medzi svojimi poddanými snažil sa ich presvedčiť o neopodstatnenosti travičských chýrov. Avšak ľud sa spraval čoraz búrlivejšie, a preto sa Csáky rozhodol opustiť svoje sídlo a odísť aj so svojou rodinou do Levoče. Keď sa to obyvatelia dozvedeli vzbúrili sa. Rozhodli sa zmocniť panského správcu Ezechiela Kraussa. Trýznili ho rozpáleným železom na dereši. Povstalci stále očakávali pomoc zo Šarišskej stolice ("ak naši vzbúrení priatelia nám prídu na pomoc, budeme pánmi my"). Na druhý deň (12. august 1831) pod vplyvom majora Dollera sa situácia upokojila. Bijacovčania dokonca podávajú hlavnému županovi svojmu pánovi žiadosť o odpustenie.¹⁷ 11. augusta 1831 vo štvrtok, trhovú deň sa do Spišského Podhradia nahrnulo veľa ľudí aj z okolia a s nimi i chýry o vzburách. Podozrenie z travičstva sa tu obracia i proti majetnejším mešťanom. Do mestečka prichádza i gróf Csáky so svojím tajomníkom Alexandrom Engelom. Pri kostole ich obkolesí búriaci sa ľud.¹⁸ Oboch ich stiahli z koní a zahádzali kameňmi, valaškami a inými predmetmi. Gróf Csáky až na zásah niekoľkých mešťanov bol v bezvedomí prenesený do kláštora

Milosrdných v Spišskom Podhradí. Neskôr sa mu až v prestrojení podarilo dostať pešo do Kapituly a odtiaľ vozom do Levoče. Nakoniec situáciu v mestečku opäť upokojil major Doller s dvoma stotinami vojakov. Nepokoje sa preniesli aj do Odorína, Markušoviec, Jamníka a Domaňoviec.¹⁹

UDALOSTI V SMIŽANOC

11. augusta 1831 Smižančania, ozbrojení drúkmi a sekerami napadli zdravotného komisára Mateja Vitkovského, ktorého upodozrievali z travičstva studní. Vitkovský sa pokúsil o útek, vzbúrenci ho však dolapili a nútili ho piť prášky proti cholere. Grófsky úradník Ján Koltzunay pokúsil sa ľud upokojiť a docielil aspoň to, že sa vzbúrenci odišli poradiť do krčmy. Polomŕtveho Vitkovského naložil na voz a rozkázal odviesť do Levoče. Vzbúrelec Matej Tkáčik si to všimol a urobil poplach. Vitkovského stiahli z voza a na smrť dobili. Medzitým sa grófsky úradník Koltzunay pokúsil utiecť do Iľiašoviec. Vzbúrenci ho však dobehli a taktiež na smrť dobili. Súčasne vypukla vzbura aj v susedných Iľiašovciach, ktorú organizoval Martin Bednárík. Vďaka zákroku richtára v Iľiašovciach k vraždám nedošlo. Hrubému násiliu však neušli grófsky vyberač Matausch, horár Webendorfer, nájomca Winter (žid).²⁰

UDALOSTI V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI

Ochranné prípravy proti cholere vzbudili nespokojnosť obyvateľov aj v Spišskej Novej Vsi. Mesto obstaralo väčšie množstvo chlórovaného vápna, zhotovilo pohrebný voz i železné kliešte na prenášanie mŕtvol. Šíri sa presvedčenie, že bohatí chcú chudobu vyničiť. Znepokojení baníci v Hnilčíku sa dohovarajú, že 13. augusta 1831 sa vydajú aj s okolitými sedliakmi na Spišskú Novú Ves. Upokojil ich až privolaný banský richtár Michal Szerdahely. Nepokoje sa však vyskytli aj v samotnom meste. Ľudí najviac poburoval Eliaš Petruška, ktorého nakoniec uväznili. 13. augusta 1831 prišiel do mesta menší oddiel vojska (asi 80 mužov). Nespokojenci v meste sa snažili hľadať pomoc aj na vidieku. Jednotlivci síce boli ochotní pridať sa k baníkom, avšak v celku sedliaci ostávali voči tejto výzve ľahostajní. Ľudia, ozbrojení sekerami a vidlami, žiadali okrem iného aj vyslobodenie Petrušku. Boli však vojakmi a čiastočne aj mešťanmi zatlačení a rozprášení. Vzbúrencov držala na uzde už

len prítomnosť vojska. Medzi sebou hovorili, že vojsko tu nebude naveky a že "len čo odíde ..."²¹

V. POTLAČENIE POVSTANIA, ŠTATARIÁLNE SÚDY

Počas vzbúr viaceré obce odmietajú konať panskú robotu. O pomoc palatína žiada aj hlavný župan stolice gróf Karol Csáky hneď po svojom zotavení (16. august 1831). Spišská stolica má už k dispozícii 4 stotiny vojska. Zásah vojska v Smižanoch si však vyžiadal jednu obeť-nešťastnou náhodou bolo zastrelené jedno dievča. Major Doller už predtým pochytil hlavných vinníkov vzbúr v Kluknave, Richnave, Slovinkách a Krompachoch. Keď ani vojenské zakročenie a uväzňovanie väčšiny vzbúrencov nepomáha a obce sa stále búria a odopierajú robotu, Spišská stolica vysiela 17. augusta 1831 mimoriadnu sedriu so štatariálnou právomocou, aby rýchlymi rozsudkami zastrašila poddaných. Táto mimoriadna sedria vysiela tri osobitné vyšetrovacie komisie:

1. Prvá má vyšetriť prípad v Iliášovciach a Smižanoch
2. Druhá Richnavu, Kluknavu, Krompachy a Slovinky
3. Tretia Bijacovce a Spišské Podhradie

20. augusta 1831 má už Spišská stolica k dispozícii 768 vojakov. Major Doller rozhoduje o rozmiestnení vojska.²² Štatariálne súdnictvo je nazývané aj stanné právo, mimoriadne právne opatrenie, ktoré sa uplatní v čase, keď sa nadmerne hromadia trestné činy. Hromadnosť ich páchania je prekážkou toho, aby sa takéto trestné činy stíhali riadnymi právnymi prostriedkami. Odstrašujúci účinok sa dosahuje urýchleným a zjednodušeným procesom a zvlášť prísnymi trestmi. Trest sa vykonáva hneď po vykonaní rozsudku. Predsedom súdu bol župan alebo podžupan, ktorý aj zvolával štatariálny súd. Prísediacimi boli aj radoví vojaci (počet prísediacich - od 7 - 11 osôb). Na výrok trestu smrti sa vyžadovalo jednohlasné rozhodnutie členov súdu. Právo vyhlásiť štatárium patrilo panovníkovi, v jeho zastúpení palatínovi.²³ Dňa 15. augusta 1831 udeľuje palatín štatariálne právo Spišskej stolici. V mimoriadnej sedrii mali svojich zástupcov miestne slobodné a kráľovské mestá a provincia 16 spišských miest. Väčšina rozsudkov štatariálnych súdov začiatkovej fáze znela na trest smrti. Pomstu šľachty mal stlmiť vyslaný dvorský komisár barón Eotvos. Prvý štatariálny súd sa

konal 21. augusta 1831 v Levoči. Do 8. novembra 1831 popravili na základe rozsukov týchto súdov na Spiši 51 povstalcov (príloha č.4). Keďže v Levoči boli preplnené väznice a ľud bolo potrebné zastrašiť, Spišská stolica mala pôvodne v úmysle súdiť všetkých vinníkov štatariálne. Avšak na naliehanie Eotvosa boli štatariálne súdení nakoniec len niektorí hlavní vinníci. 4. novembra 1831 dáva panovník Eotvosovi rozkaz, aby nepripustil už nijaké štatariálne rozsudky. Všetkých, ktorí ešte neboli opravení, odkazal na riadne súdy. Napriek tomu sa ešte konal posledný štatariálny súd v Levoči 23. marca 1832. Tieto súdy sa však dopustili mnohých priestupkov proti platným štatariálnym predpisom. Napríklad výber osôb sa nepodarilo uskutočniť v niektorých prípadoch ani natoľko, aby v súdoch nezasadali osoby vzbúrami priamo postihnuté (prípád Phanschmida). Popravy a telesné tresty sa konali pred očami obyvateľov celej obce a často na miestach krvavých udalostí alebo ich bezprostrednej blízkosti.²⁴ Napríklad jednu šibenicu postavili medzi Smižanmi a Ilišovcami, na vrchu, ktorý ľud podnes pozná pod názvom "Šibeň".²⁵ Zaujímavý prípad nastal v Bijacovciach, kde telá dvoch obesených viseli na šibeniciach šesť rokov. Manželky ich obviňovali do plátna, čo museli robiť viackrát do roka, lebo zloději plátno kradli z mŕtvych tiel. Napriek tomu župan Csáky nedovolil sňať telá zo šibeníc za šesť rokov. S dovoľením grófa boli popravení pochovaní až v roku 1837.²⁶

VI. ZÁVER

Počas nepokojného leta a jesene roku 1831 podľahlo cholere vyše 5 500 ľudí v spišských obciach. Ďalších niekoľko desiatok bolo násilne zbavených života (popravených) v rámci rozsudkov štatariálnych súdov. Toto povstanie nijako nezlepšilo hospodárske a sociálne postavenie poddaných. Napriek tomu ukázalo vytrvalosť a húževnatosť nášho ľudu bojovať proti každému útlaku a vykorisťovaniu. Tiež ukázalo, že je možné dosiahnuť aspoň v určitej miere spojenie spišských baníkov a roľníkov (udalosti v Spišskej Novej Vsi). Svrne proti vykorisťovateľom bojovali slovenskí a nemeckí baníci, slovenskí, ukrajinskí (rusíni-Slovinky) a maďarskí poddaní. Je zaujímavé, že napriek tomu, že Spiš je považovaný za druhé ohnisko povstania, samostatná publikácia o jeho priebehu chýba (východoslovenské povstanie na Zemplíne spracoval Markuš). Obyvateľom Šariša primomína vzburu našich predkov pamätník na kopci Furča pri Prešove. Čo však pripomína Spišiakom búrlivé udalosti roku 1831? V roku 2001 sme si mohli pripomenúť 170. výročie povstania - no naozaj len mohli. Aj keď na túto udalosť nemáme pamätníky, nemali by sme pripustiť, aby história nášho regiónu zapadala prachom. Na záver by som chcela ešte vyjadriť úprimné poďakovanie pracovníckam regionálnej knižnice v Spišskej Novej Vsi za ich obetavú pomoc pri hľadaní materiálov v regionálnej tlači.

VII. POZNÁMKOVÝ APARÁT

- ¹ Sninčák, J. : K niektorým otázkam postavenia východoslovenského roľníctva pred povstaním roku 1831. In : Príspevky k dejinám východného Slovenska. Žilina, vydavateľstvo SAV. 1964. s. 194 - 196.
- ² Gácsová, A. : Boje slovenského ľudu proti feudálnemu útlaku a vykorisťovaniu. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1960. s. 133.
- ³ Horváth, P. : Poľnohospodárstvo na Slovensku na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia. In : Roľnícke povstanie 1831. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo. 1984. s. 50 - 51.
- ⁴ Gácsová, A., c. d., s. 142.
- ⁵ Junas, J. : Cholera a cholerové povstanie. In : Zdravie. roč. 37. 1981. č. 6. s. 8 - 9.
- ⁶ Jiroušková, M. : Zdravotnícke opatrenia proti cholere v roku 1831. In : Roľnícke povstanie 1831. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo. 1984. s. 116.
- ⁷ Bokesová - Uherová, M.: Zdravotníctvo na slovensku v období feudalizmu. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1973. s. 245 - 248.
- ⁸ Jiroušková, M., c. d., s. 118 - 119.
- ⁹ Junas, J., c. d., s. 8 - 9.
- ¹⁰ Gácsová, A., c. d., s. 143.
- ¹¹ V tejto kapitole som sa opierala predovšetkým o štúdiu : Žifčák, F. : K sociálnej štruktúre povstalcov na Spiši v roku 1831 (so zreteľom na účasť baníkov a robotníkov). In : Roľnícke povstanie 1831. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo. 1984. s. 83 - 104.
- ¹² Novotný, J. : recenzia Rapanta (1953). In : Československý časopis historický. roč.3. 1955. č.3. s. 504 – 512
- ¹³ Ondáš, M.: Kluknavská tragédia. In : Spišské hlasy. roč.17.č. 50. 16.12.1966. s. 2.
- ¹⁴ V Kluknave dvaja ľudia, pracujúci na poli, klesli mŕtvi na zem po tom čo sa napili vody zo studničky. Cholera si vyžiadala 40 obetí v priebehu piatich dní.
- ¹⁵ Podľa Kleinovho záznamu (príloha č.3) richtár chytil prášky a začal behať s nimi po dedine kričiac : "Hľa, tu je vaša smrť, do zbrane! Buďte chlapi, ja vás teraz zachránim, len ma nasledujte a urobte, čo vám kážem. Nebudete viac pánom robotovať..."

- 16 Ondáš, M., c. d., s. 2.
- 17 Štofko, O. : Tragická žatva bijacovská. In : Spišské hlasy. roč. 22. č. 31. 5.8.1971. s.1. Štofko, O. : Úboč nárekov... In : Slovenský východ. roč. 1. č. 186. 10.8.1991. s. 7. Bližšie pozri Vencko, J. : Bijacovská vzbura roku 1831. In : Spišské noviny. č. 3. 1933. s. 20 - 24.
- 18 Kone grófa i jeho tajomníka boli zadržané za kriku : "lapaj, lapaj ho, nepustce ho, praškara" a tiež "bi,bi!".
- 19 Rapant, D.: Sedliacke povstanie na východnom Slovensku I. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1953. s. 161 - 165.
- 20 Mikolaj, J. : Cholera na Spiši - Krátky úrvok zo Smižian. In : Spišské hlasy. roč. 21. . 11. 19.3.1970. s. 2. Žifčák, F. : Smižany. Levoča, Modrý Peter. 1993. s. 54 - 56.
- 21 Rapant, D., c. d., s. 191 - 200.
- 22 Rapant, D., c. d., s. 201 - 205.
- 23 Karpat, J. : Právna stránka štatariálneho súdnictva vo východoslovenskom roľníckom povstaní. In : Roľnícke povstanie 1831. Košice,Východoslovenské vydavateľstvo. 1984. s. 124 - 126.
- 24 Rapant, D., c. d., s. 249 - 251, 257 - 261.
- 25 Mikolaj, J., c. d., s. 2.
- 26 Štofko, O. : Chýry o kaštieli v Bijacovciach. In : Spišské hlasy. roč. 32. č. 7. 13.2.1991 s. 10.

VIII. BIBLIOGRAFIA

1. Bokesová - Uherová, M. : Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1973. s. 245 - 248.
2. Dubnický, J.: 120. výročie východoslovenského roľníckeho povstania. In: Nové slovo. roč. 8. č. 33. 1951 s. 12
3. Gácsová, A.: Boje slovenského ľudu proti feudálnemu útlaku a vykorisťovaniu. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1960 s. 142 - 148.
4. Gácsová, A.: Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu v rokoch 1113 - 1848. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1955. s. 289 - 291.
5. Hraksimová, E.: Roľnícke povstanie na Slovensku v 16. - 19. storočí. Martin, Osveta. 1956.
6. Horváth, P.: Listy poddaných. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1955. s. 253 - 254.
7. Junas, J.: Cholera a cholerové povstanie. In: Zdravie. roč. 37. č. 6 1981 s. 8 - 9.
8. Klein, M.: Rukopisný popis sedliackeho povstania roku 1831 v Kluknave a okolí. In: Sborník Matice slovenskej. Martin. 1938.
9. Kolbay, P.: Rukopisný popis sedliackeho povstania v Odoríne roku 1831. In: Sborník Matice slovenskej. Martin. 1946.
10. Mésároš, J.: Východoslovenské roľnícke povstanie roku 1831. In: Agrikultúra. Bratislava. 1962. č. 1. s. 15 - 26.
11. Mésároš, J.: 125. výročie slovenského roľníckeho povstania roku 1831. In: Naša veda. č.3. 1956.
12. Mikolaj, J.: Cholera na Spiši - Krátky úryvok zo Smižian. In: Spišské hlasy. roč. 21. č. 11. 19.3.1970. s. 2.
13. Novotný, J.: recenzia Rapanta (1953).In: Československý časopis historický. roč. 3. 1955 č. 3. s. 504-512.
14. Ondáš, M.: Kluknavská tragédia. In: Spišské hlasy. roč. 17. č. 50. 16.12.1966 s. 2.
15. Príspevky k dejinám východného Slovenska. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1964. s. 194-196.
16. Poddanské vzbury na Slovensku. Zost. Dunajská, M. - Nováková, M. Bratislava 1961.
17. Rapant, D.: Sedliacke povstanie na východnom Slovensku roku 1831 I.,II.

Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1953.

18. Roľnícke povstanie 1831 (Zborník príspevkov z konferencie v Košiciach v roku 1931). Košice, Východoslovenské vydavateľstvo. 1984.
19. Sninčák, J.: Protokol o revolučných prejavoch a o odpore poddaných proti feudálnemu útlaku v období rozkladu a krízy feudalizmu. In: Nové obzory. č. 5. 1963 s.106-120.
20. Štofko, O.: Chýry o kaštieli v Bijacovciach. In: Spišské hlasy. roč. 32. č. 7. 13.2.1991 s. 10.
21. Štofko, O.: Tragická žatva bijacovská. In: Spišské hlasy. roč. 22 č. 31 5.8.1971 s. 1.
22. Štofko, O.: Úboč nárekov... In: Slovenský východ. roč. 1. č. 186 10.8.1991 s. 7.
23. Trstiansky, A.: Čo nám rozprávajú archiválie. In: Nový život. roč. 5. č. 84. 24.10.1956 s. 3.
24. Vencko, J.: Bijacovská vzburá roku 1831. In: Spišské noviny. č. 3. 1933 s. 20-24.
25. Žifčák, F.: Smižany. Levoča, Modrý Peter. 1993 s. 54-56.

IX. PRÍLOHY

PRÍLOHA č. 1: Horváth, P.: Listy poddaných. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1955. s. 253 - 254.

Príloha č. 3: Gácsová, A.: Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu v rokoch 1113 - 1848. Bratislava, vydavateľstvo SAV. 1955. s. 289 - 291.

Príloha č. 4: Zoznam popravených povstalcov na Spiši v počte 51:

HRUŠOV - Tancoš.

SMIŽANY - Andrej Ujházy, Jozef Bogdanovič, Michal Tkačík, Andrej Strauch ml, Ján Ďurka, Jozef Pelleš, Juraj Lengvarský.

SPIŠSKÉ PODHRADIE - Martin Vybransky, Jakub Eliaš, Juraj Vandra, Ján Kalivoda, Martin Bednárík.

KLUKNAVA - Juraj Harman, Ján Kubov, Ján Kočík, Ján Hamrak, Štefan Masľár, desiatnik p.pl. Gyulayho. Matej Juraško, Ján Martinides, Juraj Vereš

RICHNAVA A OKOLIE - Kráľ, Jur Libertin, Ján Krašňak, Jakub Cirbus,

ODORÍN - Halčín, Chovanec, Matej Klimko, Filip, Demčák, Katarína Klimková

DOMAŇOVCE - Ján Rusnák, Juraj Zachuranec, Ján Hric, Andrej Duľa

JAMNÍK - Juraj Repka st.

ILIAŠOVCE - Bednárík, Neuwirth

BIJACOVCE - Juraj Šmichuľa, richtár Pavol Šefčík, Matej Antozsy, Ján Kalinai, Andrej Kubik, Michal Pamula, Pavol Rusnák, Andrej Pataki, Martin Kašpruš, Juraj Kalinai ml., Andrej Meľuch ml., Pavol Liščák

Ide o obce, v ktorých títo povstalci boli odsúdení štatariálnym súdom a zároveň hneď aj popravení.